

Російсько-українська війна: культура зображення війни проти «естетики» вбивства

Олександр Кришталович

Моя професія – кінооператор. Мене завжди цікавила якість зображення, питання, що таке краса у фільмі. Це не просто пошук красивих кадрів, а пошук зображення, якого вимагає сам, ще ненароджений, фільм. Кіношники видаються божевільними людьми через одержимість донести сенс розповіді найкращим чином. Цей внутрішній імператив – раптово зіткнувся із реальністю повномасштабної війни.

Протистояння – культура зображення (яку ми, українці, плекали) проти «естетики» знищення (яку нам намагається нав'язати агресор) – є моєю темою сьогодні. Війна кидає виклик, але водночас дає чітко зрозуміти, що є твоїм глибинним культурним кодом.

Історія України несе в собі багато болю і травматичного досвіду. Наші кіномитці не мали потреби вишукувати чи естетизувати вбивства, знущання та жахіття, бо цього було занадто багато в нашій реальній історії. Голодомор, репресії, війни – ці події не вимагали художнього прикрашання чи «брудного реалізму». Як відповідь, як захисний механізм психіки та культури, виникло поетичне кіно. Це не жанр, це есенція українського кіно. Воно переплавляє біль через метафору, символ, образ, концентруючись не на фізичному акті страждання, а на гуманістичному, духовному вимірі досвіду. Це сублімація травми у красу. Наприклад, коли ми знімали фільм Олександра Денисенка «Гарас. Повернення», його кульмінацією є сцена страти шпіцрутенами. *У вас є сцена страти. Можна було б сфокусуватися на стражданні страчуваного. Зняти все за один день. Піти камерою за ним, додати пакетів зі штучною кров'ю чи доробити штучні кишки. Ми знімали цю страту 5 днів. Почали із загальної молитви, зняли ефрейтора, який роздає шпіцрутени, портрети тих, хто б'є, мікроепізод*

з відмовою бити і покаранням відмовника і т. д. Це було логічне рішення з точки зору саме культури зображення.

З 13 лютого 2022 року я почав працювати фіксером для французького телебачення, паралельно знімаючи власний матеріал. Цей досвід привів мене у Бучу, Ізюм, на місця жажливих злочинів. Кадри, зняті там, – це найважчий і найскладніший матеріал у моєму житті.

Ці кадри так і лежать нерозібрані. Вони – не для «естетики». Вони не є сировиною для «кінопрокату». Це документ, який має розглядатися в суді. Вони мають правовий вимір. Ці кадри – свідчення злочину проти людяності.

У контексті цих подій я прийшов до поняття «Естетика через герменевтику, пов'язана з правом». Це означає, що справжня сила цих кадрів – не у формі, а в правді, яку вони несуть. Вони вимагають не споглядання, а осмислення (герменевтики) і правової дії. Це не «мистецтво», а доказ.

Студенти у війні

Під час відраджень на фронт я продовжував викладати в університеті. Мої студенти – це нове покоління українських митців, яке формується в умовах війни.

Я згадую історію одного з них, який до війни мріяв знімати за «Морфієм» Булгакова – класика «естетизації» насилля та хвороби. Війна змінила його пріоритети: тепер він учасник проекту МУР.

Як викладач я дуже хвилювався, які ж перші фільми принесуть мої студенти. (Чесно кажучи, боявся за настрої «все пропало» і «моя-хата-скраю».) Тож добрим здивуванням були ці перші

Кадр з фільму «Усмішка». Режисер Іван Федосенко, оператор Єгор Паламарчук. 2022.

Кадр з фільму «**Мої нещасні коти**». Режисерка Ольга Артушевська, оператор Дмитро Шовгеля. 2022.

Кадр з фільму «**Тарас. Повернення**». Режисер Олександр Денисенко, оператор Олександр Кришталович. 2020.

фільми, повні чесного страху і невпевненості, проте разом із тим вони випромінювали ДУХ, який не зламати.

У світовій історії естетики значну частину займає естетика насильства і вбивства – від античних трагедій, гладіаторських боїв до сучасних горорів. Навпаки, як документ маємо документальний фільм «Мирні люди» Оксани Карпович. Він є яскравим прикладом КУЛЬТУРИ зображення війни: коли камера досконало компонує жахіття зруйнованого Сходу України і запис телефонних розмов, у яких російські військові хваляться і обговорюють з дружинами і матерями щойно скоєні злочини. Тут зображення і звуковий ряд спітаються у сильну сув'язь протиставлення варварського слова й «ока» майстра. Й у всіх нас з'явилося бажання вбити ворога. Але в голові не змалюється те, як це має відбуватися. Це і є екзистенційна різниця між культурою зображення війни та «естетикою» вбивства.

P. S. В Європі доволі часто можна почути про «естетизацію» війни. Для всіх нас це формулювання звучить, щонайменше, дико. Тому маємо ще багато роботи, як донести до «сонної Європи» культуру зображення.

Київ–Париж

Медіум документування

У 2024 році IRCAV (Інститут досліджень кіно та аудіовізуальних мистецтв), директором якого я зараз є, ініціював прийняття Олександра Кришталовича в рамках програми PAUSE (Програма термінової підтримки вчених та митців у вигнанні) завдяки Колеж де Франс та Університету Сорбонна Нувель.

Кіно, як медіум творення та документування, робить вирішальний внесок у висвітлення та розуміння боротьби, страждань, надій та невизначеності українського народу та, зокрема, української молоді, перед лицем російської агресії.

Саме тому IRCAV із радістю надає свою підтримку проєкту Олександра Кришталовича, який має на меті зібрати фільми, створені українськими студентами-кінематографістами, що стосуються їхнього досвіду поточної війни.

Ми щиро бажемо, щоб ці фільми могли бути побачені широкою публікою, особливо студентами кінофакультетів французьких університетів та шкіл, і щоб це сприяло започаткуванню діалогу між французькими та українськими студентами.

Еммануель Сьєті, директор IRCAV